

การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน

การแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน หมายถึง วิธีการที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ บางตำแหน่งยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อตรวจสอบว่ามีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติ ททุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือไม่

การยื่นหรือการแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน มีขึ้นเป็นครั้งแรกตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. 2518 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการแสดงสินทรัพย์และหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ.ศ. 2524 ได้กำหนดวิธีการและมาตรการต่าง ๆ โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐตามที่กำหนด ต้องแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตนเองที่อยู่ในครอบครอง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อใช้ประกอบการตรวจสอบความร่ำรวยผิดปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งความร่ำรวยผิดปกติ คือ การมีทรัพย์สินมากผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติ หรือการมีหนี้สินลดลงมากผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่มีมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมายสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ รวมทั้งกรณีมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติจากการเปรียบเทียบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วย ซึ่งการแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินเป็นมาตรการหนึ่งในการตรวจสอบป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดเกี่ยวกับการแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สินไว้ภายใต้หมวดการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ จนมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 234 (3) ประกอบ มาตรา 235 คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีหน้าที่และอำนาจกำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ รวมทั้งตรวจสอบและเปิดเผยผลการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของบุคคลดังกล่าว ซึ่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ พ.ศ. 2561 หมวด 5 มาตรา 102 มาตรา 104 ประกอบ มาตรา 105 ได้กำหนดว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ ผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงานอื่นของรัฐ ผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ช่วยผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น ต้องแสดงบัญชีทุกครั้งที่ได้รับตำแหน่งหรือพ้นจากตำแหน่ง แต่หากเป็นข้าราชการ ตุลาการซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่อดีตผู้พิพากษาขึ้นไป ข้าราชการตุลาการศาลปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่อดีตศาลปกครองชั้นต้นขึ้นไป ข้าราชการอัยการซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่อดีตอัยการชั้นไป ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง ตำแหน่งอื่นที่กฎหมายอื่นกำหนดให้มีหน้าที่ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน และตำแหน่งอื่นที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด ให้ยื่นเมื่อเข้ารับตำแหน่งและเมื่อพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และทุก 3 ปี ตลอดเวลาที่ยังคงดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งกรอบระยะเวลาการยื่นบัญชีทรัพย์สินนั้น

หากต้องยื่นแสดงบัญชีเมื่อเข้ารับตำแหน่งให้ยื่นภายใน 60 วันนับแต่วันเข้ารับตำแหน่ง เมื่อพ้นจากตำแหน่งให้ยื่นภายใน 60 วันนับแต่วันพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ให้ผู้ดำรงตำแหน่งใดต้องยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินแล้ว ให้เผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป และแจ้งให้หน่วยงานต้นสังกัดทราบด้วย โดยบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินให้ยื่นพร้อมหลักฐานที่พิสูจน์ความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สิน รวมถึงทรัพย์สินและหนี้สินในต่างประเทศและทรัพย์สินที่มอบหมายให้อยู่ในความครอบครองหรือดูแลของบุคคลอื่น ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมด้วย

รายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ต้องแสดงในบัญชี ประกอบด้วยทรัพย์สิน 9 รายการ คือ 1) เงินสด 2) เงินฝาก 3) เงินลงทุน 4) เงินให้กู้ยืม 5) ที่ดิน 6) โรงเรือนและสิ่งปลูกสร้าง 7) ยานพาหนะ 8) สิทธิสัมปทาน 9) ทรัพย์สินอื่น ส่วนรายการหนี้สิน 4 รายการ คือ 1) เงินเบิกเกินบัญชี 2) เงินกู้ธนาคารและสถาบันการเงินอื่น 3) หนี้สินที่มีหลักฐานเป็นหนังสือและ 4) หนี้สินอื่น (ตามประกาศคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรื่อง แบบบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน พ.ศ. 2563)

ผู้มีหน้าที่ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินหรือหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ และมีพฤติการณ์อันควรเชื่อได้ว่ามีเจตนาไม่แสดงที่มาแห่งทรัพย์สินหรือหนี้สิน ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. แจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ยื่นทราบ และกำหนดระยะเวลาตามสมควรให้ผู้ยื่นมาชี้แจงข้อกล่าวหา แล้วนำเสนอคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อพิจารณาต่อไป หากคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ และผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ช่วยผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินหรือหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ และมีพฤติการณ์อันควรเชื่อได้ว่ามีเจตนาไม่แสดงที่มาแห่งทรัพย์สินหรือหนี้สิน ให้เสนอเรื่องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อวินิจฉัย ถ้ากรณีเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ยกเว้นผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ช่วยผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. เสนอเรื่องต่อศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบเพื่อวินิจฉัย โดยบทลงโทษสำหรับผู้จงใจไม่ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินรวมทั้งเอกสารประกอบภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินหรือหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ และมีพฤติการณ์อันควรเชื่อได้ว่ามีเจตนาไม่แสดงที่มาแห่งทรัพย์สินหรือหนี้สินนั้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ พ.ศ. 2561 มาตรา 114 ประกอบ มาตรา 167) และในกรณีที่มีการกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ หรือผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินผู้ใดมีพฤติการณ์ร่ำรวยผิดปกติ เมื่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองประทับฟ้อง ให้ผู้ถูกกล่าวหาหยุดปฏิบัติหน้าที่จนกว่าจะมีคำพิพากษา ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาว่าผู้ถูกกล่าวหา มีพฤติการณ์หรือกระทำความผิดตามที่ผู้ถูกกล่าวหา ให้ผู้ต้องคำพิพากษานั้นพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันหยุดปฏิบัติหน้าที่ และให้เพิกถอนสิทธิ

สมัครรับเลือกตั้งของผู้นั้นและจะเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนดเวลาไม่เกิน 10 ปีด้วยหรือไม่ก็ได้ ซึ่งผู้ถูกเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งไม่ว่าในกรณีใด ผู้นั้นไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือสมัครรับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นตลอดไป และไม่มีสิทธิดำรงตำแหน่งทางการเมืองใด ๆ นอกจากนั้น ในกรณีที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพิพากษาว่าผู้ถูกกล่าวหามีความผิดฐานร่ำรวยผิดปกติหรือทุจริตต่อหน้าที่ ให้ริบทรัพย์สินที่ผู้นั้นได้มาจากการกระทำความผิด รวมทั้งบรรดาทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่ได้มาแทนทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 235)

จัดทำโดย

นางอาริยา สุขโต วิทยากรชำนาญการพิเศษ

นางสาววันวิภา สุขสวัสดิ์ นิติกรชำนาญการพิเศษ

นางสาวสุนันท์ เจสละ เจ้าหน้าที่งานธุรการชำนาญงาน

กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ